

TOPONÍMIA PRETÈRITA DE LLORENÇ (URGELL)

Santi ARBÓS GABARRÓ

1. OBJECTIUS I METODOLOGIA

L'objectiu d'aquest treball és el recull de la toponímia antiga del terme de Llorenç (municipi de Sant Martí de Riucorb, comarca de l'Urgell) que no ha arribat oralment fins a l'actualitat. Es tracta, doncs, en certa manera, de la continuació de la comunicació presentada al Col·loqui de la Societat d'Onomàstica celebrat a Eivissa el 1998 ("Primera aproximació a la toponímia de Llorenç (Urgell)").

La toponímia s'ha extret de dos capbreus de Llorenç, un de 1565 i un altre de 1786, dipositats a l'arxiu del monestir de Vallbona de les Monges, tot i que darrerament no es podien consultar, ja que es realitzaven obres de condicionament de l'esmentada dependència monàstica.

Ens hem limitat a ordenar alfabèticament els topònims posant-hi a continuació una breu cita on apareguin i la referència documental. Algun cop, pocs, hem afegit alguna altra informació de caràcter geogràfic, lingüístic, etc. Després, s'ha realitzat una petita classificació dels topònims trobats, en funció del significat que ens ha semblat més evident (cosa que potser en algun cas fóra discutible) i tenint en compte que les formes compostes s'han inclòs en dos apartats (en funció del diferent valor semàntic de genèric i determinatiu).

Finalment, exposem unes breus conclusions sobre la desaparició dels topònims comentats.

2. LLISTAT DELS TOPÒNIMS

-Aiguamolls, los

"partida dels Aiguamolls" (Capbr1786: 226).

No sabem si es correspon amb l'actual *Sort dels Aiguamolls*.

-Àsens, la Coma dels

"la Coma dels Àsens y passe fins a la roca Sabata" (Capbr1565: LXVIII).

Limitava amb el terme de Maldanell, actualment inclòs en el de Maldà. La forma *àsens* plural d'*ase*, representa el plural típic occidental (*jóvens, hòmens...*) dels antics proparoxítons llatins, el qual, llevat d'alguns pocs casos, es troba en franc retrocés.

-Àsens, los

"partida dels Àsens o Roca Sabata" (Capbr1786: 225).

Deu tractar-se de la mateixa partida que l'entrada anterior.

-Bassa, la

"en lo dit terme a la Bassa" (Capbr1565: LXXX).

Avui en dia només existeix, com a partida, el Davall la Bassa.

-Bellinar, lo

“a la partida del Belinar o Caugròs” (CL1565: LXXX); “a la partida del Bellinar” (Capbr1565: LXVIII); “ítem la meytat de un tros a Belinar” (Capbr1565: LXIX); “pessa de terra de viña y olivers plantada situada en dit terme y partida del Bellinar o Bellmar” (Capbr1786: 186).

Bellmar sembla una lectura errònia, tal volta provocada per algun text en lletra gòtica, de *Bellinar*, que és la forma que hem documentat manta vegada.

El topònim no és esmentat enlloc que coneguem; assajarem, però, diverses possibilitats quant a l'origen per si algú pot esbrinar-ne alguna cosa més:

- 1) Nom personal germànic. Coromines (ETC II, 253) esmenta d'aquesta procedència *Bellin* (Förstemann, 304).
- 2) Un compost amb *llinar* “camp de lli” de segon element i un primer component desconegut. En aquesta línia, Joan Coromines interpreta *Rellinars* com “riu dels llinars” (OC VI, 369).
- 3) Relacionat amb el proper *Belianes*, d'origen aràbic segons Coromines (OC II, 402-403).
- 4) Recorda l'espanyol *beleño* “jusquiam, nom de planta”, que sembla remetre a un ètim cèltic.

-Coma, la

“una parada en la Coma” (Capbr1565: LXVII).

-Comellar, lo

“situada al Comellar” (Capbr1565: LXXXIIIr).

-Comellaret, lo

“a la partida nomenada lo Comellaret” (Capbr1565: LXXXV).

Limitava, a migjorn (S), amb lo Pla de la Vila.

-Creu, la

“a la partida de Creu” (Capbr1565: LXXIIr); “partida dita de la Creu” (Capbr1786: 192).

-Creu, lo Coll de la

“en lo terme de Llorens al Coll de la Creu” (Capbr1565: LXXXIIIr).

-Enderrocada, l'

“partida de la Enderrocada” (Capbr1786: 220r).

-Era, lo Comellar de l'

“a la partida nomenada lo Comellar de la Era” (Capbr1565: LXIX).

-Feixetes, les

“partida dita las Feixetas” (Capbr1786: 193r).

Diminutiu de *feixa* “peça de terra que aprofita un vessant muntanyenc gràcies a la construcció de marges de pedra seca”.

-Forques, les

“partida de les Forques” (Capbr1786: 215r).

Aquesta partida podria ser considerada com a actual, tot i que no la vam incloure en el treball anterior, i representa una zona limítrofa i en part, sembla que majoritàriament, pertanyent al terme de Maldà.

Té l'origen en les forques que s'instal·laven en llocs elevats i propers a les poblacions en senyal de jurisdicció senyorial.

-Horta, lo Cap de l'

“té y poseeix un pati anomenat lo partidior de las Ayguas junt ab lo patiet de aquell situat en dit terme y partida del Cap de l’Horta” (Capbr1786: 8).

-Horta, l'

“una sortanella en l’Orta” (Capbr1565: LXVII); “en dit terme y partida de la Horta, un pou de aygua viva per lo ús dels habitants de aquell” (Capbr1786: 7).

Avui dia en aquesta zona resten encara alguns horts que són coneguts amb el nom del propietari (*l’hort del Xepe, l’hort del Damià, etc.*).

-Hospital, lo quadro de l'

“Ítem una sort de terra camp antigament nomenat lo quadro del Espital” (Capbr1565: LXVIr).

A la partida dels Quadros.

-Hospital, la vinya de l'

“nomenada antigament la vinya del Espital” (Capbr1565: LXVIr).

-Juncar, lo

“al Juncar” (Capbr1565: LXXr); “partida del Juncar” (Capbr1786: 205).

Amb el significat evident de “lloc on creixen els joncs”, amb la forma occidental *junc* que es contraposa a l’oriental *jonc*.

-Mola, la

“té y posseheix en lo terme de Llorens, en lo Rech, una pessa de terra apellada la Mola” (Capbr1565: LXXXV).

Segurament, pel lloc on es trobava (fondo de les Sorts), hem de creure que aquest topònim està relacionat més amb *mola* “pedra circular de molí” o, simplement, “molí” (DECat V,739), que no pas amb l’homònim que significa “turó isolat, arrodonit i pla al cim”.

-Muralla, la

“a mitg dia ab la muralla” (Capbr1786: 186).

-Noguer, lo Comellar del

“a la partida nomenada la Plana que antigament se deye lo Comellar del Noguer” (Capbr1565: LXXIXr).

Les Planes, nom actual de partida, es troben al fondo principal limitant amb Maldà.

-Olivers, lo Pont dels

“pessa de terra camp y vinya y olivers al Pont dels Olivers” (Capbr1565: LXVIIr).

Era travessada per la Siquia.

-Parada, la

“sort de terra camp situada a dit terme y a la partida de la Parada” (Capbr1786: 5)

-Pereres, les

“en la partida de les Pereres a Bellinar” (Capbr1565: LXXXII).

De *perera* “arbrer fruïter”, o potser un derivat arcaic de *pera* “pedra”.

-Pont, la sort del

“Ítem una sort davant la vila que-s diu la sort del Pont” (Capbr1565: LXXXII).

-Pont, lo camí del

“dita universitat té y posseheix un molí de oli y abeurador que afronta junt a sol ixent ab lo camí del Pont” (Capbr1786: 4).

Potser aquest *pont* és el que encara existeix i serveix per unir cal Bergadà i el seu hort per damunt del carrer de la Bassa.

-Portal, lo

“una pessa de terra campa situada en dit terme y partida del Portal anomenada lo Farragonal” (Capbr1786: 10).

-Pou, Dejús lo

“a la partida Dejús lo Pou” (Capbr1565: LXVIr).

El pou deu ser el que encara existeix al fondo principal, davant del poble.

-Presa, lo Comellar de la

“Pessa de terra viña y olivers y part garriga situada en dit terme y partida de Comellar de la Pressa o los Solans damunt la Horta” (Capbr1786: 187).

-Quadro, lo

“a la partida nomenada los Quadros” (Capbr1586: LXVIr); “partida del Quadro” (Capbr1786: 231r).

-Rebolls, los

“altra pessa de terra (...) dita los Rebolls sita en dit terme y partida dels Solans” (Capbr1786: 196).

Reboll equival en aquesta zona a “roure”.

-Rec, la Coma del

“una parada en la Coma del Rech” (Capbr1565: LXXr).

-Rec, lo

“partida del Rech” (Capbr1786: 205).

-Roca, la

“partida de la Roca” (Capbr1786: 230r).

-Romanell, la Creu del

“partida de la Creu dita del Romanell” (Capbr1786: 230).

La forma tarragonina de *romer/romaní* és *romanill* (DECat VII, 425). Potser aquí es tracta del mateix mot amb un canvi de sufix més o menys habitual (cf. el parell sinònim *cordill/cordell*).

Actualment a Llorenç, però, s’usa només la forma *romer*.

-Saltamolins

“Ítem una pessa de terra als Saltamolins” (Capbr1565: LXXVr); “Pessa de terra campa y olivers situada en dit terme y partida de Santamolins” (Capbr1786: 186).

Sembla un compost del *salta* “tercera persona del present d’indicatiu del verb saltar” i de *molins* “edificis destinats a la mòlta de grans o altres substàncies”. Potser feia referència al lloc on l’aigua que movia un molí, o més d’un, efectuava un salt per un canvi de nivell del terreny, o el lloc per on la gent baixava des del poble per accedir-hi. La forma *Santamolins*, fals hagiòtopònim, és produïda per una assimilació que provoca la nasalització de /l/ (l-m > n-m).

-Servera, sort de la

Vg. “Vinyes, les”.

-Sort Gran, la

“pessa de terra anomenada la Sort Gran” (Capbr1786: 195r).

-Sortanella, la

“Pessa de terra campa y olivers en dit terme y partida dita la Sortanella, vuy los Ortets” (Capbr1786: 186).

-Vallbona, lo Camí de

“partida dita las Feixetas ditas lo Camí de Vallbona” (Capbr1786: 227).

-Vaques, la Coma de les

“a la Coma de les Vaques ab los Vilars” (Capbr1565: LXXXV).

-Vila, lo pla de la

“y a tremuntana ab lo pla de la Vila” (Capbr1565: LXVIIIr).

Limitava amb les partides de la Coma Pregona i la Creu i sembla referir-se a terrenys de propietat comunal. Potser cap a la zona del Pla el Tres actual.

-Vilars, los

“a la partida dels Vilars” (Capbr1565: LXXIIIr); “partida dels Vilàs dita la Parada” (Capbr1786: 248r).

Potser indicava la presència d’algun antic edifici o ruïnes, com en el cas proper dels Vilars d’Arbeca (Garrigues), amb restes d’un important poblat ilerget.

-Vinyes, les

“partida de las Viñas o Cap del Horta o sort de la Servera” (Capbr1786: 212).

-Vinyes, lo Coll de les

“a la partida del Coll de les Vinyes” (Capbr1565: LXXIIr).

3. CLASSIFICACIÓ DELS TOPÒNIMS

Hidrotopònims

Aiguamolls, los; Bassa, la; Pou, Dejús lo; Presa, lo Comellar de la; Rec, la Coma del; Rec, lo.

Fitotopònims

Espital, la vinya de l’; Juncar, lo; Noguer, lo Comellar del; Olivers, lo Pont dels; Pereres, les; Rebolls, los; Servera, la Sort de la; Vinyes, les; Vinyes, lo Coll de les.

Zootopònims

Àsens, la Coma dels; Àsens, los; Vaques, la Coma de les.

Construccions i poblacions

Creu, la; Creu, lo Coll de la; Espital, lo quadro de l’; Espital, la vinya de l’; Mola, la; Muralla, la; Pont, la sort del; Pont, lo camí del; Portal, lo; Saltamolins, lo (?); Vallbona, lo Camí de; Vila, lo pla de la; Vilars, los.

Orònims i similars

Àsens, la Coma dels; Coma, la; Comellar, lo; Comellaret, lo; Creu, lo Coll de la; Noguer, lo

Comellar del; Plana, la; Presa, lo Comellar de la; Rec, la Coma del; Roca, la; Vaques, la Coma de les; Vila, lo pla de la; Vinyes, lo Coll de les.

Parcel·lacions i usos del territori

Era, lo Comellar de l'; Espital, lo quadro de l'; Feixetes, les; Horta, lo Cap de l'; Horta, l'; Parada, la; Pont, la sort del; Quadro, lo; Servera, la Sort de la; Sort Gran, la; Sortanella, la.

Origen discutible o desconegut

Bellinar, lo; Enderrocada, l'; Romanell, la Creu del; Saltamolins.

4. CONCLUSIONS

- 1) La documentació, en esmentar els diferents noms amb què es coneix o coneixia un lloc, o les seves afrontacions, permet moltes vegades localitzar sobre el mapa el topònim actualment perdut (“partida dels Àsens o Roca Sabata”; “a la partida nomenada la Plana que antigament se deye lo Comellar del Noguer”).
- 2) Alguns cops un topònim s'imposa a un de més antic en aconseguir un major grau de referencialitat (“a la partida del Belinar o Caugròs”). Oblidat què significava *Bellinar*, *Caugròs* (*cau + gros*) el va substituir amb l'evident avantatge per al parlant d'una comprensió total, enfront d'un altre completament opac, i d'un grau de referencialitat elevadíssim (al lloc hi ha un gran cau de conills).
- 3) La desaparició d'una sèrie d'elements que contribuïen a donar nom a un lloc, és a dir, la disminució de la referencialitat, pot provocar la pèrdua d'una sèrie de topònims.

Així creiem que la desaparició d'un o diversos molins que hi havia al fons principal de Llorenç, tocant a la població, ha pogut portar a la desaparició d'un conjunt de noms de lloc que semblen annexos: *lo comellar de la Presa*, *la coma del Rec*, *lo Rec*, *Saltamolins*, *la Mola*.

5. BIBLIOGRAFIA I FONTS MANUSCRITES

- [Capbr1565] Capbreu de la baronia de Vallbona, sota jurisdicció del monestir de Vallbona, efectuat durant l'abadiat d'Estefania de Piquer (1565-1570) [Arxiu del monestir de Vallbona 11.1/3].
- [Capbr1786] Capbreu de les viles i termes de Llorenç de Vallbona i dels Omells de Na Gaia, pertanyents a la baronia de Vallbona, sota jurisdicció del monestir de Vallbona, efectuat durant l'abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater [Arxiu del monestir de Vallbona 11.1/11].
- [DECat] COROMINES, Joan. *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* (9 volums). Curial. Barcelona, 1980-91.
- [ETC] COROMINES, Joan. *Estudis de toponímia catalana*. Editorial Barcino. Barcelona, 1970.
- [OC] COROMINES, Joan. *Onomasticon cataloniae*. Curial Edicions Catalanes. Barcelona, 1994 i posteriors.